

PRIBULA LÁSZLÓ*

A peres felek személyében bekövetkező változások gyakorlati problémái – a formális és az érdemi vizsgálat határán

Örömmel fogadtam a kötetben közreműködésre szóló felkérést, hiszen a mindig derűs, segítőkész, kollégái és tanítványai által megbecsült, színes előadói stílusú, példamutató szakmai alázattal oktató egyetemi tanár születésnapjához hozzájárulni különösen nagy megtiszteltetés.

1. Alapvetés – az alanycsere koncepcionális kérdései

A peres felek személyében bekövetkezett változások jogkövetkezményeinek meghatározása a polgári perrendtartási szabályok alkalmazásának egyik különösen kritikus területe. A nehézséget alapvetően az okozza, hogy a perrendi modell azon alapul, hogy mindvégig a keresetlevelet előterjesztő felperes érvényesíti a perben az igényét az ott megjelölt alperessel szemben. A perrendi szabályok a keresetlevélben meghatározott felperest és alperest megillető és terhelő anyagi jogi jogosultságok és kötelezettségek mentén értelmezik a jogvita kereteinek a meghatározását, majd a jogvita elbírálását – az így szabályozott eljárási rend viszont szükségképpen megbomlik, ha az igényérvényesítés alaposságát olyan személy vonatkozásában kell eldönteni, aki eredetileg nem is volt a per részese. A perrendtartás elvileg két típusú választ adhat a felek személyében bekövetkezett változásra. Az egyik lehetséges út, hogy határozottan ragaszkodik ahhoz, mely szerint a bíróság a per megalapításakor felperesnek és alperesnek a vitáját bírálja el, bármilyen változás már egy másik perre tartozhat csak. Ennek a megoldásnak az elvi alapja, hogy a jogalkalmazó feladata az elé vitt jogvita rendezése, és nem határozhat olyan személyek jogvitájában, akik az egyes eljárási cselekmények szigorú rendszerét alkotó eljárási rendben az elejétől nem vettek részt. A másik lehetséges út, hogy az anyagi jogi jogutódlás automatikusan megjelenik az eljárásjogban: ha a jogvita alapjául szolgáló jogviszonyban változás következik be, akkor annak minden egyéb feltétel nélkül kihatással kell lennie a felek személyére is. Ennek a megoldásnak az elvi alapja, hogy a per lényege az anyagi jogok érvényesítése, és ha egyszer az anyagi

* egyetemi tanár, tanszékvezető, DE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Eljárásjogi Tanszék

jogviszonyból származó igényt bíróság elé vitték, akkor annak a mindenkori jogosultja és kötelezettje viszonylatában kell a jogvitát véglegesen lezárni.

A választott megoldás valahol a két szélsőséges lehetőség között van: a polgári perrendtartás egyszerre kíván figyelemmel lenni a rendelkezési jog teljességére – abból kiindulva, hogy a Ptk. felelős emberképe alapján az eljárásjog is a döntéseiért felelősséggel tartozó jogalanyokat modellezi –, ugyanakkor azt is határozottan el kívánja kerülni, hogy formális befejezések történjenek, és törekszik a perbe vitt anyagi jogok teljes körű és végleges elbírálására, ehhez igazodik az anyagi pervezetés kiemelt jelentősége. Mindez szemléletesen jelentkezik az igényérvényesítés azon hibái során, amelyek abból következnek, hogy a – materiális értelemben helyes – keresetlevél előterjesztésekor az ott megjelölt peres felek voltak a jogvitában érdekelt jogalanyok, majd ezután az anyagi jogviszonyban megváltozott a jogosult vagy a kötelezett személye, amelyhez igazodóan viszont a felperes a keresetét mégsem módosította. Ugyan azonnal adódna a reakció, hogy a felek személye eljárás és nem érdemi kérdés, és csak az ítéletre tartozik az, hogy a megfelelő felperes érvényesítette-e az igényt a megfelelő alperessel szemben – azonban érdemes a kérdést összetettebben, a polgári per célja és a megfogalmazott alapelvei oldaláról is megközelíteni, nem elfelejtve Szabó Imre itt is érvényes iránymutatását: „Az alapelvek mint ölelkező-követelmények, egymásra hatásukban tudnak érvényesülni, hogy a perhatékonyság megvalósuljon.”¹

Eljárás evidenciának tűnik, hogy a bíróság akkor hoz a keresetnek helyt adó ítéletet, ha a perbe vitt anyagi jog az igényt érvényesítő felet illeti meg és a vele szemben ellenérdekű felet kötelezi. Az már korántsem egyértelmű, hogy az igényérvényesítés legitimációs hibát a bíróság mikor és hogyan vonja le. Nehezíti ennek meghatározását, hogy a 2018. január 1-jétől hatályos, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) a korábbi, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952-es Pp.) tartalmilag azonos megoldásához képest hangsúlyozottabban emeli ki, hogy nem a materiális fél (tehát hogy az alapul szolgáló anyagi jogviszonyban ki a jogosult illetőleg a kötelezett), hanem a processzuális fél (tehát hogy ki illetve kivel szemben terjesztette elő a keresetlevelet) fogalma mellett áll; ennek formális megjelenítése, hogy a Pp. már nem tartalmazza az 1952-es Pp.-nek azt a rendelkezését, amely szerint a jogvita elbírálása iránti kérelmet csak a vitában érdekelt fél terjeszthet elő.² Ennek oka alapvetően az, hogy nem a per megindíthatóságára, hanem a kereset eredményességére tartozik, hogy megilleti-e a bíróság előtt fellépő felet az érvényesített jog. A perbeli legitimáció csak kivételesen eljárás kérdés, így egyes különleges perekben határozza meg a felperes és az alperes személyét jogszabályi rendelkezés, amely esetekben a felperesi legitimáció hiánya hiánypótlási felhívás nélkül³, míg az alperesi legitimáció hiánya eredménytelen hiánypótlási felhívást követően vezethet a keresetlevél visszautasításához.⁴ Az anyagi jogviszonyból eredő igény megalapozatlansága viszont egyébként érdemi kérdés, így az is, ha nem

¹ SZABÓ IMRE: *A perkoncentráció elve*. In: Wopera Zsuzsa (szerk.). *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez*, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2017. 27. p.

² 1952. évi Pp. 3. § (1).

³ Pp. 176. § (1) g).

⁴ Pp. 176. § (2) b).

a felperest vagy nem az alperessel szemben illeti meg a perbe vitt jog; tehát az úgynevezett keresetösségi jog hiánya esetén a keresetet érdemben kell elutasítani.⁵ Ugyanehhez a következményhez vezethet, ha az anyagi jogviszonyban a per folyamatban léte alatt bekövetkezett jogutódlás folytán már nem a felperes jogosult vagy az alperes kötelezett a keresettel érvényesített jog tekintetében. Bár dogmatikailag helytálló lenne egy olyan megoldás is, amely azon az alapon nem foglalkozik a peres felek személyének a változásával, hogy az ítéletben kell elbírálni az igényérvényesítés megfelelőségét, a megvalósult szabályozás sajátosan egyensúlyozni kíván a rendelkezési jog és a jogvita koncentrált elbírálása által megkívánt megoldás között, amely így számos értelmezési kérdést vet fel.

II. A polgári perrendtartás szabályozásának áttekintése

A 2018. január 1-jétől hatályos Pp. lényegében változatlanul hagyta az 1952-es Pp. a felek személyében bekövetkezett változásokat érintő szabályait, ugyanakkor ezeket is igyekezett az osztott perszerkezet sajátosságaihoz igazítani. A korábbi bizonytalan szabályozást egyértelműsítve kivette a keresetváltogatás fogalmi köréből a keresetkiterjesztést, és azt – ide nem értve a jogutódlás miatti perbelépést vagy perbevonást – a felperes más által indított perbe történő belépésével vagy további alperes perbevonásával azonosította.⁶ Törekszik arra, hogy a felek személyének az esetleges pontosítása is a jogvita kereteinek a meghatározására tartozzon, ezért általában a perfelvétel lezárásáig engedélyezi kivételesen a felperes, valamivel rugalmasabban az alperes személyének esetleges megváltoztatását. Ennek értelmében rendezi egyrészt általában a halál esetén alapuló és az élők közötti – keresetkiterjesztésnek nem minősülő – jogutódlás eljárásjogi következményeit, továbbá külön szabályozza a perbeli jogutódlás egyes különleges eseteit, úgy, mint a harmadik személy részéről történő pertárgyigénylést, az elődmegnevezést, a téves perlést, a pertárs jogán való perbelépést, valamint a kereset további alperesre kiterjesztését. A *perbeli jogutódlást* következetesen elválasztja az anyagi jogi jogutódlástól annyiban, hogy ha a perbe vitt anyagi jogviszonyban jogutódlás következik be, az nem eredményez azonnali változást a felek személyében, csak akkor, ha a bíróság engedélyével a jogutód a perbe félként önként belép (ez mind halál esetén alapuló, mind élők közötti jogutódlás során lehetséges mindkét fél oldalán azzal, hogy élők közötti jogutódlás esetén – ha a jogutódlás nem jogszabályi rendelkezésen alapul – a felperesi jogutód perbelépéséhez a felperes, az alperesi jogutód önkéntes perbelépéséhez mindkét fél hozzájárulása szükséges), vagy ha a jogutódot az ellenérdekű fél perbe vonja (ez a lehetőség nem megengedett élők közötti jogutódlás esetén a felperes jogutódjára kiterjedően; egyébként minden esetben hozzájárulás nélkül van helye). A perbeli jogutódlás nem feltétlenül jelent alanycserét, élők közötti jogutódlás esetén ugyanis a jogelődöt csak kérelmére és csak az ellenérdekű fél hozzájárulásával kell a perből elbocsátani. Lehetőség van a felek személyében bekövetkező változásnak a meghatározott eljárási feltételek mellett, a bíróság engedélyé-

⁵ Fejér Megyei Bíróság Gf.40.142/2001/4. (közzétéve: BDT 2003.758).

⁶ Pp. 7. § (1) 10.

vel, a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig, a felperes kérelmére és a harmadik személy felhívásra történő beleegyező nyilatkozata mellett akkor, ha a per tárgyát *harmadik személy a maga részére igényli*, valamint ha az alperes a keresettel érvényesített jogot *harmadik személy nevében gyakorolja*; továbbá a felperes kérelmére akkor, ha *tévesen, nem azzal az alperessel szemben* indította a pert, akivel szemben az igény érvényesíthető. *A pertárs jogán felperesként* léphet a perbe a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig kölcsönös viszonylatban az ügyész, illetve a külön jogszabállyal a perindításra feljogosított személy, szervezet és akinek igénye érvényesítése céljából az előzőek a perindításra jogosultak, valamint a keletkező célszerűségi pertársaság – ide nem értve a hasonló ténybeli és jogi alapból eredő perbeli követelés által alapítható pertársaságot – tagjai, míg a elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig a keletkező kényszerű pertársaság tagjai. *Alperesként perbe vonhatók* a perfelvételt lezáró végzés meghozataláig a keletkező célszerűségi pertársaság – ide nem értve a hasonló ténybeli és jogi alapból eredő perbeli követelések által alapítható pertársaságot – tagjai, míg az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig a keletkező kényszerű pertársaság tagjai.⁷ Az alanyváltozás az eljárásjogi és az anyagi jogi szempontokat is figyelembe vevő szabályanyaga ezekkel az előírásokkal kívánja összhangba hozni a rendelkezési elv és a perkoncentráció elvárásait, kivételessé téve és bírósági kontroll alá vonva a felek személynének szükségszerű, az igényérvényesítéshez igazodó változásait.

A megvalósult szabályozási modell számos korábbi értelmezési problémát egyértelműsített; az igényérvényesítés hibáinak a jogkövetkezményeit érintően azonban szükségzerűen vet fel koncepcionális jogalkalmazási kérdéseket.

III. Eljárásjogi és anyagi jogi feltételek értékelése

Gyakran merül fel a jogalkalmazásban az a kérdés, hogy amikor a bíróság a felek személyében történő változást engedélyezi, úgy csak az eljárási feltételeket kell figyelembe vennie vagy értékelnie kell azt is, hogy az anyagi jogi jogviszonyban valóban bekövetkezett-e a jogutódlás?

A felvetett kérdés azért igényli az értelmezés szükségességét, mert a perrendtartás mind a perbeli jogutódláson, mint a keresetkiterjesztésen alapuló változások esetén úgy fogalmaz, hogy ha a perbelépés vagy perbevonás *e* törvény rendelkezéseinek megfelel, a bíróság a perbelépést vagy perbevonást engedélyezi, ellenkező esetben a kérelmet visszautasítja. Az ezen törvény rendelkezésére történő visszautalásból arra lehet következtetni – és a bírói gyakorlat jellemzően arra is következtet –, hogy a kérelem elbírálásánál a bíróságnak kizárólag azt kell vizsgálnia, hogy a felek személyében bekövetkezett változás eljárásjogi feltételei fennállnak-e, a felek anyagi jogviszonyának vizsgálatára nem kerülhet sor. Ez az értelmezés abból indul ki, hogy a felek személyében történő változás engedélyezése egy eljárási, alaki cselekmény és ekként nem foglalhat állást abban, hogy a keresettel érvényesített jog valóban a megváltozott jogalanyok tekintetében érvényesíthető-e, hiszen az már érdemi

⁷ Pp. 47–56. §§.

kérdés, és – ahogyan a kommentár-irodalom is hangsúlyozza⁸ – mint ilyen, az ítéletre tartozik. Nyilvánvalóan a keresettel érvényesített jog alaposságának vizsgálata meghaladja a felek személyében való, a per folyamatban léteire tekintettel szükségszerűen korlátozott bizonyítást engedő eljárási cselekmény teljesíthetőségének meghatározását.⁹

Felmerülhet azonban – legalábbis részben – ellenkező értelmezés is. A felek személyében való változás alapját a perrendtartás is anyagi jogviszonyokra hivatkozással határozza meg (így fogalmaz: „ha a per *alapjául szolgáló jogviszonyban* jogszabály alapján valamelyik fél helyébe a keresetlevél beadása után *jogutód lép*”, „a per tárgyát harmadik személy – akár *jogutódként*, akár más *jogcímen* – egészen vagy részben a maga részére igényli”, „aki ellen olyan *jog iránt* indítanak pert, amelyet ő harmadik személy nevében gyakorol”). A jogviszony vizsgálata nélkül nehézségekbe ütközik annak a megállapítása, hogy a jogviszonyban egyáltalán történhet-e jogutódlás, a per tárgyának igénylése létező jogcímen alapul-e, a jogviszony alapot ad-e a jog harmadik személy nevében gyakorlására. Ráadásul a törvény feltételeinek a hiányában a perrendtartás maga is a kérelem visszautasítását hívja fel, amely kétségtelenül alaki döntésre utal, mellőzi azonban az elutasítás említését, nyitva hagyva a kérdést, hogy érdemi elbírálás alapján juthat-e arra a következtetésre a bíróság, hogy az anyagi jogviszony nem alapozza meg a felek személyében történő változást. Különösen akkor jelentkezik határozottabban a probléma, amikor a rendelkezésre álló adatok alapján egyértelmű, hogy az anyagi jogviszonyból következően kizárt a jogutódlás – így mert a szolgáltatás személyhez kötött vagy a fél nyilvánvalóan alaptalanul jelöli meg a felek személyében bekövetkező változásra alapot adó jogcímet.

Összességében a rendelkezési elv határozott érvényesülése azt indokolná, hogy a felek személyében bekövetkező változásra irányuló kérelem elbírálása során a bíróság feladata kizárólag a polgári perrendtartásban rögzített eljárási feltételek vizsgálatára korlátozódjon; míg a perkoncentráció előtérbe helyezése azt indokolná, hogy a bíróság már a kérelem elbírálása során kiszűrje az anyagi jog szerint jogutódlásra alapot nem adó körülményeket.

IV. A bíróság tájékoztatási kötelezettsége

Az előzőekkel szorosan összefüggő kérdés, hogy az ügy érdemére tartozó legitimációs hiba a bíróság tájékoztatási kötelezettségét keletkezteti-e; kiterjed-e a bíróság közrehatási kötelezettsége arra, hogy az anyagi jogszabályi rendelkezések szerint nem megfelelő személy általi vagy személlyel szembeni igényérvényesítési hibáról a feleknek tájékoztatást adjon?

A 2018. január 1-jétől hatályos perrendtartás alapelvi szinten jelenítette meg – a perkoncentráció érvényesülése érdekében a feleken kívül a bíróságra is eljárási kötelezettségeket meghatározó szabályozásból következően - a *bíróság közrehatási tevékenységét*,

⁸ NAGY ADRIENN: *V. Fejezet: A felek és más perbeli személyek*. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): *Kommentár a polgári perrendtartáshoz*, Wolter Kluwer Hungary Kft. Budapest, 2019. 158. p.

⁹ Fővárosi Ítéltábla 13.Gpkf.44.303/2011/4. (közvetéve: BDT 2011.2583).

amely szerint a bíróság a perkoncentráció érvényesülése érdekében a törvényben meghatározott módon és eszközökkel hozzájárul ahhoz, hogy a felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék.¹⁰ A bíróság közrehatási tevékenysége az anyagi pervezetés eszközében jelenik meg, amely helyes alkalmazásának szerepét nem lehet eléggé hangsúlyozni: a per minden szakaszában érvényesülő, kiemelten a jogvita kereteinek a meghatározása során különös jelentőséggel bíró, a megalapozott döntéshozatalt előkészítő, a per struktúráját megalapozó aktív bírói magatartással hat rá a bíróság – a felek elégtelen nyilatkozatai hibáinak orvoslása, a bizonyítási rend meghatározása, egyes hivatalból észlelt körülményekről tájékoztatás révén – a jogvita gyors és eredményes rendezésére. Az anyagi pervezetéssel tudja feloldani a bíróság az érvényesített joghoz kötöttség és az anyagi jogi igazság kiderítése közötti feszültséget. A kapcsolódó jogirodalom hangsúlyozza, hogy a bíróság anyagi pervezetésben megvalósuló közrehatási tevékenységének alapelvi szintre emelésével a jogalkotó azt akarta hangsúlyozni, hogy az eljárás koncentrált lefolytatása a peranyagot szolgáltató felek mellett a bíróság felelőssége is.¹¹ Az anyagi pervezetés azért ró jelentős felelősséget a bíróságra, mert annak helyes arányait minden egyes perben kiemelt figyelemmel kell eltalálni, egyrészt hiba a formális, rugalmatlan jogértelmezés révén azt megkövetelni a felektől, hogy minden nyilatkozatukat a perbeli első jelentkezésük során teljes körűen és hiánytalanul tegyék meg, figyelmen kívül hagyva azt, hogy a perbeli nyilatkozatok kölcsönösen függenek a másik fél előadásaitól; ugyanakkor el kell kerülni azt is, hogy a tisztességes eljárás követelményébe ütközően a bíróság gyámkodó szerepet vegyen át, és a felek rendelkezési jogát sértve irányítsa az igényérvényesítést, hivatalból észlelve az anyagi jog téves értelmezését, ezáltal önkéntelenül segítséget nyújtva az ellenérdekű félnek. Nem lehet attól eltekinteni, hogy – a jogintézmény bevezetése előtti szakmai viták során hangsúlyozott jogirodalmi álláspont szerint – a rendelkezési jognak felelősségi aspektusa is van: a fél szabadon dönti el, hogy milyen igényt akar a maga számára megítéltetni (vagy elutasíttatni).¹²

Fellelhető olyan bírósági döntés, amely – bár az 1952-es Pp. hatálya alatt, de annak a 2000. január 1-jétől hatályos normaszövege szerint a bíróság a jogviták eldöntését az igazság alapján biztosító törvényi cél az 1999. évi CX. törvény (az 1952-es Pp. VIII. novellája) általi kiiktatása után – eljárási hibának tekinti azt, ha a bíróság elmulasztja a tájékoztatást arról, hogy bár észleli, mely szerint nem az anyagi jogi rendelkezések szerint jogosult és kötelezett viszonylatában fordultak bírósághoz, erre a felek figyelmét nem hívja fel. Ennek az értelmezésnek az alapján ha a felperes a pert nem az ellen indította meg, akivel szemben az igénye érvényesíthető, a bíróságnak e tényre figyelmeztetnie kell, és lehetőséget kell adni arra, hogy megjelölje, kivel szemben kívánja az igényét érvényesíteni. Az alperes helytelen megválasztására, a megfelelő alperes perbe vonására vonatkozó figyelmeztetés elmulasztása lényeges és súlyos eljárási szabálysértés¹³

¹⁰ Pp. 6. §.

¹¹ NOVÁK ZOLTÁN SEBESTYÉN: *Az új polgári perrendtartás alapelvei*. Jogászvilág, 2018. március 6. <https://jogaszvilag.hu/szakma/az-uj-polgari-perrendtartas-alapelvei/> (letöltés időpontja: 2021. 06. 09.)

¹² WALLACHER LAJOS: *Viták keresztüztüében: szükség van-e a bíróság anyagi pervezetésére?* Jogászvilág, 2015. október 5. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-vitak-keresztutuzeben-szukseg-van-e-a-birosag-anyagi-pervezetesere/> (letöltés időpontja: 2021. 06. 09.)

¹³ Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.259/2011/7. (közszétéve: BDT 2012.2694.)

Ezzel szemben a többségi jogalkalmazói értelmezés abból indul ki, hogy a bíróság közrehatási tevékenysége nem vezethet odáig, hogy az anyagi pervezetés az anyagi jogszabályi rendelkezésekről tájékoztatást, azok magyarázatát jelentse. Mint ahogy arra a következő jogalkalmazói értelmezés rámutat: Az anyagi pervezetésnek nem feladata valamennyi lehetséges, de nem érvényesített igény felderítése, az ehhez szükséges bizonyítékok felkutatása. A bíróság aktivitása nem terjedhet ki elő nem terjesztett igényekről való tájékoztatásra, új tények, új szempontok perbe vezetésére. Az anyagi pervezetés nem jelent általános tájékoztatási kötelezettséget, szerepe csupán arra korlátozódik, hogy a felek tényállításait, nyilatkozatait tisztázza és konkretizálja, adott esetben alkalmat adjon a kiegészítésre.¹⁴

Az eljárási és az anyagi jogszabályok által meghatározott perbeli legitimitáció elhatárolásából, az alaki és az érdemi elbírálásra tartozó kérdések elkülönítéséből egyértelműen következik az, hogy az anyagi pervezetésnek nem feladata az igényérvényesítési lehetőségekről tájékoztatás, ezzel pedig az a helyes értelmezés jár együtt, hogy a téves perlésre nem kell a bíróságnak felhívni a felek figyelmét. Egyet lehet érteni a korábbi jogszabályi rendelkezésekből levezetett, a rendelkezési jog sérelmét eredményező értelmezés meghaladása tekintetében a hatályos perrend azzal a megközelítéssel, amely szerint a keresetlevélben megjelölt alperes téves perlésére, perből való elbocsátására a bírósági tájékoztatási és figyelmeztetési kötelezettség nem terjed ki.¹⁵

V. Rendelkezés a jogutódlásról

Mindezzel együtt megfigyelhető a bírói gyakorlatban az a megoldás, hogy a bíróság mintegy kombinálja a jogutódlás anyagi jogi és eljárásjogi feltételeinek vizsgálatát akként, hogy külön rendelkezik a jogutódlás megállapításáról és külön a perbelépés, illetve perbevonás engedélyezéséről. Amikor akár hivatalból, akár a felek kérelmei alapján a bíróság látókörébe kerül az anyagi jogviszonyban a jogalanyok személyét érintő változás, úgy olyan rendelkezést hoz, amelyben megállapítja, hogy az anyagi jogi szabályok alapján a felperes vagy az alperes személyét érintően jogutódlás következett be. Ezzel csak megadja a lehetőséget a felek számára az eljárásban megvalósítható alanycserére, hiszen önmagában az, hogy a bíróság megállapította a jogutódlást, a felek perbevonásra, illetve perbelépésre irányuló rendelkező cselekményei nélkül eljárásjogi hatást nem válthat ki a felek személyére nézve. A jogutódlás megállapításával a bíróság így lényegében csupán felhívja a figyelmet az alanycsere szükségességére. Kérdéses, hogy ez a megoldás összeegyeztethető-e a tisztességes eljáráshoz való joggal, hiszen sem a felek eljárási jogairól tájékoztatása,¹⁶ sem az anyagi pervezetés nem foglalhatja magában az anyagi jogszabályokról tájékoztatást – holott egy olyan, joghatást nem eredményező, tehát csak a felek tájékoztatására alkalmas végzés, hogy az igény a jogutódlás folytán kivel szemben érvényesíthető eredményesen, egyértelműen az anyagi jogi rendelkezésekről tájékoztatás.¹⁷

¹⁴ Fővárosi Ítéltőábla 2.Pf.20.914/2018/5/I. (közszéve: PJD 2019.32.).

¹⁵ CSESZNOK JUDIT ANNA: *Változások a felek személyében*. In: A polgári perrendtartás bírósági tananyaga – a 2016. évi CXXX. törvény magyarázata. A bíróságok belső hálózatán elérhető, nem nyilvános mű.

¹⁶ Pp. 111. §.

¹⁷ Pp. 237. §.

A rendelkezési elv és a perkoncentráció az előzőekben vázolt szükségszerű feszültsége a gyakorlat egységességének megteremtését vagy a jogalkotó beavatkozását indokolná.

VI. A perfelvételre alkalmasságot érintő alanycsere

Gyakorlati nehézséget okozhat a perfelvételre alkalmasság körében a bíróság felhívására az alperes személyében bekövetkező, valamint a jogutódláson és a keresetkiterjesztésen alapuló alanyváltozásnak az elhatárolása.

Amíg ugyanis az eljárási szabályon alapuló felperesi perbeli legitimáció hiánya azonnal eredményezi a perfelvételre alkalmatlanságot, ezért a keresetlevelet a bíróság hiánypótlási felhívás nélkül visszautasítja, ha a pert nem jogszabályban erre feljogosított személy indítja,¹⁸ addig ugyanez a hiba az alperesi oldalon lehetőséget ad a felperesnek a keresetlevél perfelvételre alkalmassá tételére akként, hogy a keresetlevél visszautasításának csak eredménytelen hiánypótlási felhívást követően van helye, ha a felperes a pert nem a jogszabályban meghatározott személy ellen indította meg, vagy meghatározott személyek perben állása kötelező, és a felperes e személyeket nem vonta perbe¹⁹; továbbá ha a felperes nem nyújtott be – törvény által meg nem engedett pertársaságot tartalmazó keresetlevél esetén – a perrendtartás rendelkezéseinek megfelelő keresetlevelet²⁰. Kérdéses, hogyan kell értékelni azt, ha a felperes a bíróság felhívásának eleget tesz, és ennek alapján következik be az alperes személyében változás.

Az alperes személyében rejlő hibának a perfelvételre alkalmasság körében történő kiűszöbölése, bár az eljárási cselekmény foganatosítása tekintetében hasonlít hozzá, mégsem azonosítható a felek személyében a per alatt bekövetkező változás eseteivel.

Az alanycsere egyes típusainak az elhatárolási szükségességére a sajtó-helyreigazítási perek megoldása irányítja rá a figyelmet, hiszen azzal együtt tiltja a kereset kiterjesztését, hogy a felek legitimációját eljárási rendelkezés jelöli ki.²¹ Ez a tilalom azonban a keresetkiterjesztés fogalmának a helyes értelmezésével a perfelvételre már alkalmasnak talált keresetlevél közlését követő további alperes perbe vonására vonatkozatható. A keresetlevél perfelvételre alkalmasságára irányuló speciális perbe vonás nem minősül keresetkiterjesztésnek, a hiánypótlási felhívásnak a célja éppen az eljárási szabályok szerint nem megfelelő alperes perlése miatt a helyes, az eljárási szabályok szerint passzív perbeli legitimációval rendelkező alperes perbe vonásával a keresetlevél perfelvételre alkalmassá tétele. Ezért amennyiben az eljárási szabályok szerint a keresetlevél csak meghatározott alperessel szemben terjeszthető elő, és a felperes nem ezt az alperest nevezi meg a keresetlevelében, úgy a bíróság nem mellőzheti a megfelelő alperes perbe vonása iránti hiánypótlási felhívást és ezt követően utasíthatja csak vissza a keresetlevelet (illetve a kereset közlése után szüntetheti meg az eljárást). Ha a bíróság felhívásának a felperes eleget tesz, akkor az nem a téves perlés korrigálásának a jogintézménye, mert utóbbinak az alapja nem az eljárási szabályokon alapuló, ekként a perfelvételre alkalmasság körében

¹⁸ Pp. 176. § (1) g).

¹⁹ Pp. 176. § (2) b).

²⁰ Pp. 176. § (2) c).

²¹ Pp. 500. § (2) f).

vizsgálható eljárás legitimitás, hanem a felperes a per érdemére tartozó jogosultsága arra vonatkozóan, hogy utóbb saját döntéséből megváltoztassa az alperes személyét azért, mert igényét nem – az anyagi jogszabályi rendelkezések alapján – a megfelelő kötelezettel szemben érvényesítette.

A két jogintézménynek a jogkövetkezményei is eltérnek. Míg ha az anyagi jogszabályi rendelkezések szerint lenne helye a felek személyében bekövetkezett változásnak, azonban az arra jogosult nem él perbelépési, perbevonási eljárási jogával, annak az igényérvényesítés nem megfelelő módja miatti következményeit a jogvita érdemi elbírálása során kell levonni; ezzel szemben az eljárási szabályok által meghatározott legitimitás hiányát illetve ehhez hasonlóan a nem az eljárási szabályok szerint meghatározott pertársaság hibáját a perfelvételre alkalmatlanság körében kell levonni. Az eljárási szabályok által meghatározott legitimitási hiányosság tehát a bíróságra hivatalbóli kötelezettséget ró. Ebben az esetben viszont ismét sajátosan ütközik a rendelkezési elv és a perkoncentráció: ha ugyanis a felperes a pert nem a jogszabályban meghatározott alperes ellen indította meg, illetve meg nem engedett pertársaságot határozott meg, és ezt a hibát a bíróság csak a kereset közlése után észleli, úgy az eljárási szabályok már nem adnak lehetőséget az eljárás megszüntetésére, hiszen annak az utaló szabály folytán csak akkor lenne helye, ha a keresetlevelet vissza kellett volna utasítani, azaz ha a bíróság eredménytelenül hívta volna fel a felperest a megfelelő alperes perbevonására.²² Ha viszont magát a felhívást elmulasztotta, úgy ennek a következményei legfeljebb – erre irányuló kérelem esetén – az érdemi határozat hatályon kívül helyezésével és az elsőfokú bíróság új eljárásra és új határozat hozatalára utasításával orvosolhatók²³; ilyen irányú kérelem hiányában elvileg a perjogi rendelkezések annak ellenére nem adnak lehetőséget a hiba orvoslására, hogy nyilvánvalóan nem kívánják az eljárási szabályok által meghatározott legitimitási hiányban a jogvita érdemi elbírálását. Ez a jogalkalmazási probléma ugyancsak a gyakorlat egységességének megteremtését vagy a jogalkotó beavatkozását indokolhatja.

VII. Összegzés

A Pp. Preambulumában is megjelenő jogalkotói cél, a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása a bírói jogfejlesztő értelmezés folyamatos alakítását igényli. A peres felek személyében bekövetkező változásoknak a per megalakításában, a jogvita kereteinek a meghatározásában vagy az ügy érdemében értékelése sajátosan mutat rá a rendelkezési elv és a perkoncentráció elve szempontjainak együttes értékelésére. Annak az érdekében, hogy egyszerre érvényesüljön a tisztességes eljárás, a jogviták koncentrált lefolytatása és befejezése, a felek felelős pervitele és a bíróság aktív közrehatása, elkerülhetetlen a folyamatos szakmai konzultáció, a jogalkalmazási problémák feltárása és a lehetséges válaszok keresése, és amennyiben szükséges, a joggyakorlat egységének kialakításához szükséges intézkedések, jogalkotói beavatkozások megvalósítása.

²² Pp. 240. § (1) a).

²³ Pp. 370. § (1).